

فهرست مطالب

کتاب اول: کلیات

بخش اول - مواد عمومی

- فصل اول - تعاریف ۲۳
- فصل دوم - قلمرو اجراء قوانین جزائی در مکان ۴۶
- فصل سوم - قلمرو اجراء قوانین جزائی در زمان ۶۶
- فصل چهارم - قانونی بودن جرائم، مجازات‌ها و دادرسی کیفری ۷۶

بخش دوم - مجازات‌ها

- فصل اول - مجازات‌های اصلی ۷۹
- فصل دوم - مجازات‌های تکمیلی و تبعی ۹۰
- فصل سوم - نحوه تعیین و اعمال مجازات‌ها ۱۰۰
- فصل چهارم - تخفیف مجازات و معافیت از آن ۱۰۴
- فصل پنجم - تعویق صدور حکم ۱۲۱
- فصل ششم - تعلیق اجرای مجازات ۱۲۶
- فصل هفتم - نظام نیمه آزادی ۱۳۶
- فصل هشتم - نظام آزادی مشروط ۱۳۸
- فصل نهم - مجازات‌های جای‌گزین حبس ۱۴۴
- فصل دهم - مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان ۱۵۹
- فصل یازدهم - سقوط مجازات ۱۶۷
- مبحث اول - عفو ۱۶۷
- مبحث دوم - نسخ قانون ۱۷۲
- مبحث سوم - گذشت شاکی ۱۷۳
- مبحث چهارم - مرور زمان ۱۷۸
- مبحث پنجم - توبه مجرم ۱۸۵

مبحث ششم - اعمال قاعده درأ..... ۱۸۷

بخش سوم - جرایم

فصل اول - شروع به جرم..... ۱۸۹

فصل دوم - شرکت در جرم..... ۱۹۶

فصل سوم - معاونت در جرم..... ۲۰۱

فصل چهارم - سردستگی گروه مجرمانه سازمان یافته..... ۲۱۳

فصل پنجم - تعدد جرم..... ۲۱۵

فصل ششم - تکرار جرم..... ۲۲۶

بخش چهارم - شرایط و موانع مسؤولیت کیفری

فصل اول - شرایط مسؤولیت کیفری..... ۲۳۱

فصل دوم - موانع مسؤولیت کیفری..... ۲۳۵

بخش پنجم - ادله اثبات در امور کیفری

فصل اول - مواد عمومی..... ۲۶۱

فصل دوم - اقرار..... ۲۶۳

فصل سوم - شهادت..... ۲۶۷

فصل چهارم - سوگند..... ۲۷۵

فصل پنجم - علم قاضی..... ۲۷۸

بخش ششم - مسائل متفرقه..... ۲۷۹

کتاب دوم: حدود

بخش اول - مواد عمومی

بخش دوم - جرائم موجب حد

فصل اول - زنا..... ۲۸۹

فصل دوم - لواط، تفخیز و مساحقه..... ۳۰۰

۳۰۴	فصل سوم - قوادی
۳۰۵	فصل چهارم - قذف
۳۱۱	فصل پنجم - سبّ نبی
۳۱۳	فصل ششم - مصرف مسکر
۳۱۵	فصل هفتم - سرقت
۳۲۶	فصل هشتم - محاربه
۳۲۹	فصل نهم - بغی و افساد فی الارض

کتاب سوم: قصاص

بخش اول - مواد عمومی

۳۳۵	فصل اول - اقسام و تعاریف جنایات
۳۵۳	فصل دوم - تداخل جنایات
۳۵۵	فصل سوم - شرایط عمومی قصاص
۳۶۵	فصل چهارم - راه‌های اثبات جنایت
۳۷۳	فصل پنجم - صاحب حق قصاص
۳۸۲	فصل ششم - شرکت در جنایت
۳۸۷	فصل هفتم - اکراه در جنایت

بخش دوم - قصاص نفس

بخش سوم - قصاص عضو

۳۹۲	فصل اول - موجب قصاص عضو
۳۹۵	فصل دوم - شرایط قصاص عضو

بخش چهارم - اجرای قصاص

۴۰۰	فصل اول - مواد عمومی
۴۰۸	فصل دوم - اجرای قصاص نفس
۴۰۹	فصل سوم - اجرای قصاص عضو

کتاب چهارم: دیات

بخش اول - مواد عمومی

- فصل اول - تعریف دیه و موارد آن ۴۱۵
- فصل دوم - ضمان دیه ۴۱۹
- فصل سوم - راه های اثبات دیه ۴۲۱
- فصل چهارم - مسؤول پرداخت دیه ۴۲۳
- فصل پنجم - مهلت پرداخت دیه ۴۳۴
- فصل ششم - موجبات ضمان ۴۳۶
- فصل هفتم - تداخل و تعدد دیات ۴۴۸

بخش دوم - مقادیر دیه

- فصل اول - دیه نفس ۴۵۲
- فصل دوم - قواعد عمومی دیه اعضاء ۴۵۷
- فصل سوم - دیه مقدر اعضاء ۴۶۷
- مبحث اول - دیه مو ۴۶۷
- مبحث دوم - دیه چشم ۴۶۹
- مبحث سوم - دیه بینی ۴۷۰
- مبحث چهارم - دیه لاله گوش ۴۷۱
- مبحث پنجم - دیه لب ۴۷۲
- مبحث ششم - دیه زبان ۴۷۳
- مبحث هفتم - دیه دندان ۴۷۵
- مبحث هشتم - دیه گردن ۴۷۷
- مبحث نهم - دیه فک ۴۷۷
- مبحث دهم - دیه دست و پا ۴۷۸
- مبحث یازدهم - دیه ستون فقرات، نخاع و نشیمنگاه ۴۸۰
- مبحث دوازدهم - دیه دنده و ترقوه ۴۸۱

۴۸۲	مبحث سیزدهم - ديه ازاله بکارت و افضاء.....
۴۸۳	مبحث چهاردهم - ديه اندام تناسلی و بيضه.....
۴۸۴	مبحث پانزدهم - ديه پستان.....
۴۸۵	فصل چهارم- قواعد عمومی ديه منافع.....
۴۸۶	فصل پنجم - ديه مقدر منافع.....
۴۸۶	مبحث اول- ديه عقل.....
۴۸۷	مبحث دوم - ديه شنوایی.....
۴۸۸	مبحث سوم - ديه بینایی.....
۴۸۹	مبحث چهارم - ديه بویایی.....
۴۸۹	مبحث پنجم - ديه چشایی.....
۴۸۹	مبحث ششم - ديه صوت و گویایی.....
۴۹۰	مبحث هفتم - ديه سایر منافع.....
۴۹۱	فصل ششم - ديه جراحات.....
۴۹۵	فصل هفتم - ديه جنین.....
۴۹۷	فصل هشتم - ديه جنایت بر میت.....

avabook.com

گفت دانایی که گرگی خیره سر
لاجرم جاریست پیکاری سترگ
زور بازو، چاره‌ی این گرگ نیست
ای بسا انسان رنجو و پریش
وی بسا زور آفرین مرد دلیر
هرکه گرگش را دراندازد به خاک
وآن که از گرگش خورد، هر دم شکست
وآن که با گرگش، مدارا می‌کند
در جوانی جان گرگت را بگیری
روز پیری گر تو باشی همچو شیر
مردمان گر یکدگر را می‌درزند
این که انسان هست، این سان دردمند
وان ستمکار آن که با هم محرمند
گرگ‌ها همراه و انسان‌ها غریب

هست پنهان در نهاد هر بشر
روز و شب، مابین این انسان و گرگ
صاحب اندیشه داند، چاره چیست
سخت پیچیده، گلوی گرگ خویش
هست در چنگال گرگ خود اسیر
رفته رفته، می‌شود انسان پاک
گرچه انسان می‌نماید، گرگ هست
خلق و خوی گرگ پیدا می‌کند
وای اگر این گرگ، گردد با تو پیر
ناتوانی در مصاف گرگ پیر
گرگ‌هاشان رهنما و رهبرند
گرگ‌ها فرمان روایی می‌کنند
گرگ‌هاشان آشنایان همنند
با که باید گفت این حال عجیب

فریدون مشیری

avabook.com

یادنامه جوانمردی حبیب شفیق مرحوم دکتر حبیب گودرزی

هم او که ورود به آوردگاه علم حقوق را از خانواده‌ای بی‌تکلف اما به غایت بزرگوار، آغاز نمود و در دامان مردی بزرگ و پدر علم حقوق نوین ایران مرحوم دکتر امیرناصر کاتوزیان (ره) آن را به اعلیٰ درجه رسانید. او که در مدت حیات پرپرکت خویش ملجاء و تکیه‌گاه علمی بسیاری از دوستان و هم‌کاران بود، نتوانست دوری استاد را تحمل کند و کمتر از یک هفته از فوت استاد مرحوم کاتوزیان که همه را در سوگ خود مبهوت گذاشته بود، در یک اقدام جوانمردانه، وجود ذی‌جود خویش را در طبق اخلاص نهاد و تقدیم به کودک خردسالی نمود که در حال غرق شدن در «سد دهکرد» بوده و با نجات جان او، به واقع شربت شهادت نوشید و درسی بزرگ به بازماندگان داد و به همه فهماند که «مرگ پایان کبوتر نیست» او آن‌چنان جای‌گاه علمی و اخلاقی داشت که استادش، دکتر حسنعلی دوردیان در مجلس ترحیم وی، او را فرزند خویش خوانده و با چشمانی اشکبار در رثایش خوش می‌سراید که:

بلبلی خون دلی خورد و گلی حاصل کرد
باد غیرت به صدش خار، پریشان دل کرد
طوطی ای را به خیال شکری دل خوش بود
ناگهش، سیل فنا نقش امل باطل کرد
قره‌العین من آن میوه دل، یادش باد
که چه آسان بشد و کار مرا مشکل کرد ...

روحش شاد و یادش ماندگار باد.

اختصارات

ق.م.ا = قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

ق.م.ا.ت = قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵

ق.م. = قانون مدنی

ق.ت.م.ا.ا.ک = قانون تشدید مجازات مرتکب ارتشاء اختلاس و کلاهبرداری (مصوب ۱۳۶۷)

avabook.com

شکی نیست که تغییر قانون مجازات اسلامی، بسیاری از تالیفات سابق بر آن را از درجه اهمیت و ارزش ساقط نموده و آنان که دستی بر آتش داشتند و قلمی به دست و صد البته فکری اقتصادی! هنوز جوهر قانون مجازات خشک نشده بود که بازار کتاب را مملو نمودند از کتب پر زرق و برق، با عناوینی که حول محور قانون مجازات اسلامی منتشر می‌شد؛ اما غافل از این که یک قانون زمانی که نسبت به قانون پیشین با این حجم از تغییرات اساسی تدوین می‌گردد، مادامی که در محافل علمی و حقوقی در مقام تئوری پردازی به نقد کشیده نشده و در محاکم قضایی در مقام عمل هجی نگردیده باشد، روی میز نویسنده‌ای که در اتاق مقدس نویسندگی و تالیف را بر روی واقعیات جامعه حقوقی بسته باشد و شبانه در زیر نور شمع بخواهد تفسیر قانون بنویسد، نمی‌تواند مورد شرح و تفسیر قرار گیرد، آنچه متاسفانه چند سالی است که در بازار کتاب‌های حقوقی اتفاق می‌افتد، حرکات شبانه‌ای است که با تصویب یک قانون و با تفکر صرفاً اقتصادی به چشم می‌خورد، در مورد قانونی که هنوز مراحل قطعیت خود را نگذرانده و ممکن است هرگز اجرایی نگردد، چندین کتاب در نگاه گذر کتاب فروشی‌های حقوقی خودنمایی می‌کند و با ظاهری فریبنده دانشجویان و طالبان شیفته علم را می‌فریبد غافل از آن که ظرف مدت کوتاه، نمی‌توان تفسیر قانون نوشت و تقدیم این قشر مقدس کرد و همین اقدامات عجولانه و بی‌برنامه این گونه است که نویسندگان متعهد و محبوب را به حاشیه رانده و سر در جیب تفکر کشانده که چرا باید با قانون جدید برخورد اقتصاد مدارانه نمود!

متأسفانه قانون مجازات اسلامی و حتی قانون لازم‌الاجرا نشده آیین دادرسی کیفری از این امر مستثنی نشده‌اند، گاهی از خود می‌پرسم که چگونه یک نویسنده حقوقی به خود اجازه می‌دهد قانونی را که هنوز قطعیت نیافته، به نقد کشیده و در تفسیر آن کتاب بنویسد. قانون تصویب شده در کمیسیون‌های حقوقی و قضایی مجلس تا در محافل علمی مورد نقد قرار نگردد و در مراجع قضایی مورد عمل، جایی برای انتشار کتب تفسیر نمی‌ماند، بسیاری از دوستان نزدیک، با تغییر قانون جزا، البته از سر لطف و دلسوزی، خواستار تغییر و به روز رسانی آثار منتشره سابق این جانب در زمینه شرح قانون مجازات بودند، اما با این تفکر که نقل آن گذشت بنده تاکنون به هیچ وجه به خود اجازه چنین کاری را نداده‌ام، چرا که قانونی که از تصویب کمیسیون‌های داخلی مجلس می‌گذرد و در صحن علنی به شور گذاشته نشده و کلای ملت هنوز از وجود بسیاری از مواد و مفاد آن بی‌اطلاعند، قطعاً دارای نواقصی خواهد بود که البته اکثر این نواقص در مقام عمل آشکار می‌شود لذا منصفانه آن است که اول اجازه بدهیم حداقل یک سال از لازم‌الاجرا شدن قانون بگذرد و تفسیر، محلی از اعراب پیدا نماید؛ تا بعد آثار علمی را به آن استناد تغییر دهیم. البته مخالف چاپ و نشر مقالات در خصوص تفسیر نیستیم لکن موضوع کتاب امری جداگانه است زیرا یک کتاب ممکن است سالیان سال بر همین منوال به چاپ برسد و موجبات گم‌راهی دانش‌جویان و طالبان علم را فراهم آورد در حالی که قانون پس از چاپ کتاب قانون تغییراتی حاصل نماید که بی‌شک از دید نویسنده پنهان خواهد ماند.

هوده طرح این مطلب این است که نباید اجازه دهیم نویسندگان محترم که دستی بر قلم دارند به سوی تفکر اقتصادی سوق یافته و با تصویب قوانین جدید راه تجارت را پیش گرفته و با ارائه مطالب و تفاسیر غیرواقعی از مفاد قوانین جدیدالتصویب و البته اضافات تکراری، سد راه انتشار آثار علمی و مفید گردند.

و اما آن چه پیش رو دارید چکیده‌ای از نکات و تثبیت مطالب آثار انتشار یافته سابق است که بر خلاف اصرار دوستان که خواستار بازبینی مجدد همان آثار و به همان شیوه هستند، با متد و شیوه‌ای جدید به صورت ذکر نکته به نکته، موارد به نحو مختصر و مفید و ذیل هر ماده قانونی در این اثر جمع گردیده است، تا اگر عمری باقی ماند و توفیقی حاصل، کتب

آموزشی و ساده سازهای «حقوق جزای عمومی، حقوق جزای اختصاصی و آیین دادرسی کیفری» را به همان شیوه بازبینی نموده و به جامعه محترم حقوقی و هم کاران شریف و قضات محترم و دانشجویان معزز تقدیم نماییم. شکی نیست که بازخوانی و انتشار آثار قبلی از جمله کتاب‌های اول «حقوق جزای عمومی» و «حقوق جزای اختصاصی» به همان شیوه زمان زیادی را می‌طلبد لکن آن چه در مجموعه پیش رو ملاحظه خواهید فرمود تمامت مطالب مهم و نکات کلیدی آن مجموعه‌هاست که با مستند سازی و تطبیق با قانون جدید مجازات اسلامی، تدوین گردیده است و قطعاً خلاء وجودی آثار قبلی را پر خواهد نمود تا چه قبول افتد و چه در نظر آید. کتاب حاضر تحت عنوان کتاب اول صرفاً به تفسیر مقررات قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ پرداخته و کتاب دوم آن به شرح مواد کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) خواهد پرداخت که در آینده ای نزدیک به همین شیوه تقدیم جامعه حقوقی خواهد شد.

در این جا بر خود فرض می‌دانم از تلاش تمامی دوستانی که مشوق راهم بوده و رفیق همراه، خصوصاً از تلاش بی‌وقفه سرور ارجمندم جناب آقای مصطفی علی پور که در تطبیق نکات کلیدی مجموعه آثار قبلی با این مجموعه و بازخوانی آن، تلاش زیادی نموده‌اند قدردانی نموده و ستایش گر همت والای انتشارات کتاب آواء در زمینه چاپ و نشر کتب حقوقی باشیم که در این زمینه نیز منت نهاده و این وجیزه را به چاپ رسانده‌اند و از همه خوانندگان این مجموعه، خصوصاً دانشجویان، محققان، قضات محترم دادگستری و وکلای شریف و معزز، انتظار دارم چنانچه ایرادی در مجموعه حاضر یافتند بنده‌نوازی نموده و با انعکاس آن جهت تکمیل مجموعه در گام‌های بعدی این حقیر را یاری سازند.

و علیه التکلان

مجتبی باری - مهرماه ۱۳۹۳

avabook.com

کتاب اول
کلیات

avabook.com

avabook.com

بخش اول - مواد عمومی

فصل اول - تعاریف

ماده ۱- قانون مجازات اسلامی مشتمل بر جرائم و مجازات‌های حدود، قصاص، دیات و تعزیرات، اقدامات تأمینی و تربیتی، شرایط و موانع مسؤولیت کیفری و قواعد حاکم بر آنها است.

مواد ۸۸ تا ۹۵ قانون حاضر به بیان مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان پرداخته شده است ولی قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۳۹/۲/۱۲ به طور مفصل به این امر پرداخته بود که متأسفانه به موجب ماده ۷۲۸ قانون حاضر نسخ گردید.

✓ چون «مجازات» مرکز ثقل حقوق جزا نیست و نیز غایت نهایی آن و حتی تنها وسیله جلوگیری از ارتکاب جرم نمی‌باشد از این رو اتخاذ عنوان «قانون مجازات» منطبق با واقعیات امروزی نیست.

✓ در قانون قدیم به ذکر «انواع جرائم و مجازات» بسنده شده است در حالی که در قانون جدید مصادیق مجازات‌ها (اعم از حدود و قصاص و دیات و تعزیرات)، نیز ذکر شده است. هم‌چنین «شرایط و موانع مسؤولیت کیفری و قواعد حاکم بر آنها» نیز به تعریف قانون مجازات اسلامی اضافه گردیده است.

✓ در تمام قانون مجازات اسلامی هیچ نشانی از تعریف، کمیت و کیفیت و یا خصوصیات اقدامات تأمینی و تربیتی وجود ندارد و تنها از

الف) قوانین (اعم از قانون اساسی و قانون عادی)

ب) مصوبات دولت (آیین نامه ها)

ج) مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام

د) معاهدات بین المللی که به تصویب مجلس رسیده باشند (اصل ۷۷ قانون اساسی و ماده ۹ قانون مدنی)

ه) آرای وحدت رویه صادره از هیئت عمومی دیوان عالی کشور (ماده ۲۷۰ قانون آیین دادرسی کیفری)

و) منابع فقهی یا فتاوی معتبر اسلامی (ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری و مواد ۸ و ۹ قانون احیاء دادرسی)

☑ منابع فرعی یا غیر مستقیم و مکمل حقوق جزا عبارتند از:

الف) عرف یا رویه رایج مورد پذیرش در میان اکثریت مردم به مقتضیات زمان و مکان
ب) رویه قضایی (آراء دادگاه‌ها و آراء اصراری محاکم قضایی)

ج) دکترین یا نظریات علمی حقوقی

☑ آرای که در مقام وحدت رویه قضایی صادر می‌گردد از منابع اصلی حقوق جزا است ولی آراء عادی محاکم در مقام رویه قضایی از منابع فرعی حقوق جزا است.

☑ قوانین کیفری ماهوی آن قوانینی هستند که جرم، مسؤولیت کیفری و مجازات را ایجاد

☑ حقوق جزا مجموعه قواعدی است که بر عکس‌العمل دولت در مقابل اعمال ضد اجتماعی حاکم می‌باشد تا از طریق تهدید به مجازات و یا اجرای آن و یا به کار گرفتن اقدامات تأمینی یا تربیتی، اعمال مزبور پیشگیری و عدالت نسبی و نظم و امنیت برقرار گردد.

☑ اصل صلد و شصت و ششم قانون اساسی: اصل مستند بودن احکام دادگاه‌ها به موازین قانونی.

☑ قانون عبارت است از مقرراتی که با تشریفات مندرج در قانون اساسی از تصویب مجلس شورای اسلامی می‌گذرد، بنابر این مصوبات سایر مراجع را از جمله مجمع تشخیص مصلحت نظام را که حق قانون‌گذاری ندارد، نمی‌توان قانون نامید.

☑ اصول کلی حاکم بر حقوق جزایی اسلام عبارتند از:

- اصل قانونی بودن مجازات‌ها
- اصل تساوی مجازات‌ها
- اصل شخصی بودن مجازات‌ها

☑ منابع حقوق جزا به منابع اصلی و منابع فرعی تقسیم می‌شوند.

☑ منابع اصلی یا مدون و مصوب حقوق جزا عبارتند از: